

УДК 070 1

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА СТОРІНКАХ ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ

Лешко У.О.

*Інститут журналістики Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

*Розглядаються особливості функціонування діалектизмів у творах
християнської спрямованості на сторінках дитячих журналів, а саме засоби
організації „мовної картини світу”*

Ключові слова: діалектизми, дитяча періодика, християнські акценти

Актуальність. Не викликає сумніву важливість і значення духовного виховання юного покоління, зокрема формування християнських орієнтирів. Але, щоб віра була не формальною, а живою і дієвою, методи духовної діяльності мають бути різноманітними й ефективними. Велика роль у цій сфері належить засобам масової інформації, дитячій періодиці у тому числі. Просвітницький, психологічний вплив ЗМІ саме на дитячу аудиторію є особливим предметом розгляду, адже йдеться про специфічні методи впливу, що дозволять витворювати певні соціальні, педагогічні прогнози на перспективу.

Постановка проблеми. Характеристика інформаційного продукту, створеного для дітей, передбачає розгляд його різноманітних складових. Актуальним видається аналіз особливостей функціонування діалектизмів у художніх творах християнської спрямованості на сторінках дитячих журналів, що дозволить говорити про формування ціннісних установок, ідеалів, переконань. Мета статті у цьому плані варто звернути увагу на співвідношення мови і мислення, засоби вираження у мові позамовної дійсності, знань про світ, законів організації “мовної картини світу”, загалом, очевидно, тезауруса окремої особистості.

У мові дитячої журнальної періодики широко використовуються різні лексичні засоби, зокрема слова, що мають досить обмежену сферу вжитку: архаїзми, історизми, діалектизми, професіоналізми тощо. Вживання такої лексики, що є дуже виразним і дієвим, у той же час може створювати певні складності для читачів тому, що офіційна комунікація між духовною культурою, матеріальною культурою й побутом здійснюється у першу чергу засобами літературної мови [6, с. 120-138]. Діалектизми ж, як відомо, це характерні для певних територій мовні особливості, що кваліфікуються як відхилення від літературної норми. Виділяються діалектизми на всіх рівнях мови акцентуаційному, фонетичному, словотвірному, фразеологічному, лексичному та граматичному. Інтерес до діалектних текстів є закономірним, адже ці тексти “репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку її форми і змісту: це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень, як у літературному різновиді мови” [1, с. 12].

Оскільки об'єктом дослідження є масив художніх текстів з яскраво вираженою християнською спрямованістю, які опубліковано на сторінках дитячих журналів “Дзвінок” (Львів, 1890-1914 рр.), “Дзвіночок”(Львів, 1932-1939 рр., Рогатин, 1999- 2007 рр.), “Зернятко” (Львів, 1995-2007 рр.), “Гуцулятко” (2004-2007 рр.), то варто звернутися до загальної характеристики південно-західного наріччя (усього українська загальнонародна мова має три наріччя: північне, південно-західне й південно-східне).

Південно-західне наріччя поширене на території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької, Хмельницької, Вінницької, Тернопільської, північно-західних частин Кіровоградської та Одеської областей, південно-західної частини Київської області, південної частини Житомирської області, західної частини Черкаської та північної частини Миколаївської областей. Говірки цього наріччя мають низку специфічних рис порівняно з літературною мовою. У фонетиці це вимова ненаголошеного *о* як у (*курова*); тверда вимова *р* (*бурак*); метатеза в словах на зразок *кривавий* (літ. кривавий); нещодовершенний приголосний в іменників середнього роду (*житє*); оглушення дзвінких приголосних у кінці слова і складу (*шутка*). У морфології – закінчення *-ов* в орудному відмінку однини іменників першої відміни (*водов*); *-ови* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни (*батькови*); перехід м'якої групи прикметників до твердої в більшості говірок (*верхній*); уживання минулого часу замість інфінітива в складеній формі майбутнього часу дієслів (*буду брав*) тощо. Чимало лексичних діалектизмів: *бадьо* – “дядько” [5, с. 76].

Виходячи з того, що предметом розгляду є своєрідність християнської акцентуації дитячих журналів, слід наголосити на органічному зв'язку мови та релігії у структурі суспільної свідомості. “Якщо мова – це універсальна оболонка суспільної свідомості, то релігія, точніше, міфологічно-релігійна свідомість людства – це спільне джерело найглибшої і життєво найважливішої суті суспільної свідомості. Із міфологічно-релігійної свідомості розвинулося усе багатство всієї людської культури, що поступово набувало різних семіотичних форм суспільної свідомості (таких, як буденна свідомість, мистецтво, етика, право, філософія)” [4, с. 36]. Саме завдяки мові здійснюється передача соціального досвіду – природничо-наукових, технологічних знань, а також культурних норм і традицій, у тому числі й пов'язаних з вірою. Отже, мова і релігія – це “дві семіотики, два образи світу, дві стихії у душі людини, що йдуть коріннями у підсвідомість, два найглибших, несхожих і взаємопов'язаних начала в людській культурі” [4, с. 36].

Плідна творча діяльність львівського журналу “Дзвінок”, “письма ілюстрованого для науки і забави руських дітей та молоді”, є свідченням досить вдалого поєднання відповідного змістового наповнення, мовної виразності й своєрідності. Не дивно, що “Дзвінок” став популярним серед дітей і батьків як на західноукраїнських, так і на східноукраїнських землях” [3, с. 233]. Це особливо важливо саме з огляду мовної майстерності текстів, адже їм притаманні численні специфічні риси. Це зміни, перш за все, на рівні фонетики:

- “... прислав мене Дід-Сироїд по *зіле-весіле* для *хорої* матусі”; “...старезна *яблінка* під вікнами...”; “... мала при собі дочку-одиначку, *синооку* Галю...”; “...бідна Галя лиш *слези* втирає...”; “...а запах *фіялок* несесь далеко лісами...”; “... і *сонічко* так якось любо ogrіває хатину...”; “...прядемо *житє* чоловіка...”; “...втяла ножицями ниточку – от і *житю* людському *конець*...” (казка “Зілочко Галюні” – “Дзвінок”, 1893, № 12);

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ...

- "... сльози росою проступали на *листе* старенької шовковиці..."; "Зовсім тепер *ему* смутно" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" – "Дзвінок", 1893, № 18);

- "... зелена травичка та білий *раст* уквітчає сіру землю..." (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7);

- "... враз зашумів старезний ліс – а шум той покотився аж під небо синє і там просьбою розіслався у *стіп* Всевишнього"; "... і *післав* Господь в ліси лікаря деревам, птаха – *дятля* з довгим *дзюбом*" (Марійка Горакова "Хто лікар деревам" – "Дзвіночок", 1935, № 47).

Чимало спостерігається й морфологічних особливостей:

- "Галя *спяла ся* на пальчики..." (казка "Зілочко Галюні" – "Дзвінок", 1893, № 12);

- "... Гей, не добре робиш, моя дитино, забуваєш *давних* друзів!... того й Бог не любить!... *давний* друг – краще нових двох" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" – "Дзвінок", 1893, № 18);

- "... немов під *поцілуєм* ясного сонічка... воскресне все до нової життя..."; "... не тремтять его діточкам в діравій свитині під не огрітою *печюю*" (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7).

Знаходимо й яскраві діалектизми:

- "... а сама окутилась *орантивою* хустиною..." (казка "Зілочко Галюні" – "Дзвінок", 1893, № 12);

- "... ягоди – видимо-невидимо!... малини!... і суниці!... і *агрест!*... і *позички!*... і други!... всего не перекажеш" (Наталка Полтавка, "Старенька шовковиця" – "Дзвінок", 1893, № 18);

- "... вітри рознесуть *сіравії* хмари"; "... природа немов лиш чекала, щоби *піврати* пута зимого царства" (Растик, "Христос воскрес", "Дзвінок", 1896, № 7);

- "... стільки росте грибів, суниць, *афин*, ожин, а на ліщині оріхів" (Марійка Горакова "Хто лікар деревам" – "Дзвіночок", 1935, № 47).

Приклади такого роду переконують: південно-західне наріччя з його говірками – це реальна комунікативна система, засіб спілкування жителів певного регіону, де "чи не в первозданному вигляді збереглися психологічні та культурні особливості певного етнічного угруповання, в усій повноті виражається дух нації, що, власне, і є її самобутністю" [2, с. 102].

Сприйняття художнього тексту, переобтяженого фонетичними та морфологічними компонентами, що притаманні наріччю, та лексичними й етнографічними діалектизмами, на Заході та Сході України було, очевидно, неоднаковим. Але у нашому випадку, коли йдеться про високий ступінь смислової концентрації – християнські чесноти, – навіть певне діалектне перенасичення практично не шкодить. Як-от у казці "Зілочко Галюні": "Дідусь подякував Галі і каже: "Спаси *Біг; дівочко*, за прислугу! За твоє добре серце і я хочу тобі чимось *віддячити ся*. Твоя матуся *хора*, знаю я *зілочко*, що її *виздоровить*".

На відміну від фольклорних творів авторські казки містять меншу кількість діалектизмів. Наталка Полтавка (під цим псевдонімом виступала Надія Кибальчич) у "Старенькій шовковиці" пише: "Тільки *она* й трохи тим не пишалася, бо знала, що то не по її заслугі, а все од Бога – і краса *єї*, і розкіш, і гоноровитий рід. Нема чого пишатися: *сьогодні* Бог дав, на завтра *возьме* – і зостанешся ні при чім!".

Приклад виразного й щемливого нариса "Христос воскрес" Растика (Костянтини Малицької) ще раз доводить: смислові домінанти тексту – утвердження Христової

правди – забезпечують розуміння, адже враховується і особливість дитячої психіки (вразливість і безпосередність реакції). Авторка зазначає: “Коли се число будете читати, залунає широко по цілій нашій рускій землиці веселий поклик: Христос воскрес! І легкими *крильцями* понесе ся звук сей від пишних дворів під *соломяну* стріху, від вельмож до *найну́жденнішого* бідолахи, від *веселячих ся* до сумуючих, бо звук сей – звук любови, що з’єдинить всіх *лентою* братної щирости”.

Автори сучасних українських дитячих журналів (“Дзвіночок”, “Зернятко”, “Гуцулятко”) теж не відмовляються від використання діалектичної лексики, і, як правило, у них є усвідомлення того, що сьогодні дитині варто дещо спеціально пояснювати. Так, у дуже цікавому і вигравному у всіх відношеннях циклі Бруно Ферраро “Отче наш” перекладач з польської, використовуючи у тексті малозрозумілу сучасній міській дитині лексему *цямрина*, знаходить за потрібне пояснити її у виносці. І це робиться недаремно, оскільки маємо справу із коротким, але інформаційно насиченим текстом притчевого характеру із максимально вивіреною смисловим і образним потенціалом, де у сприйнятті дитиною кожного слова має бути абсолютна ясність. Маленький герой намагався побачити Бога у криниці (туди й заглядав, ухопившись за *цямрину*). Але дуже швидко переконався: “Бог живе там, де Його радо приймають, куди дозволяють Йому увійти. І там, де Бога прийняли, зацвітає на землі частинка неба” (“Зернятко”, 2004, № 3).

На жаль, автори журналу в інших випадках не завжди дотримуються цього простого, але вкрай необхідного принципу – у тексті, розрахованому на дитину, не повинно бути темних місць. Сміслові похибки можуть бути різного рівня і ґатунку. Про значення деяких діалектизмів дитина може зрештою здогадатися і уявити, про що йдеться, хоча б приблизно. Наприклад: “... маленький смаченький пампушок... *катулявся* з кутка в кутку по цілій кухні. Навіть за шафку ховався, щоб ніхто його не знайшов” (“Зернятко”, 2005, № 4). Або така, скажімо, порада: “... З тоненьких *пльастерок* мармеладу можеш повірізувати різноманітні фігурки” чи такий рецепт: “... використайте якість інші *смаколики* для оздоблення” (“Зернятко”, 2004, № 5).

Складнішими є випадки, коли йдеться про смислову двозначність, яка виникає у результаті використання незрозумілого дитині (не з західного регіону) діалектизму. У “Бабусиних казках” (Ірина Довга, “Зернятко”, 2006, № 5) читаємо: “Але ж це так складно – довіряти тому, кого ніколи не бачив, – задумано сказала дівчинка, розглядаючи маленьку *зозульку*, що повзла по її долоньці”. Дійсно, таке не тільки побачити, але й уявити не можливо, не знаючи, що діалектне “зозулька” – маленька комашка, знайома усім Божа корівка.

Набагато більше труднощів у сприйнятті тексті виникає тоді, коли його автор звертається до етнографічних діалектизмів, які можуть добре зрозуміти, мабуть, переважно представники певної місцевості. Так, у “Гуцулятку”, який називає себе “журналом для маленьких українців”, знаходимо таке: “Ось гой найвищий *грунь* і є Черногора, – розтлумачували мені”; “... трагічно завершилася і доля фабрики по виготовленню з *жерепу* цінної етерної мазі”; “... але є ще гадина *гощиця*... росте аж доки *тріщук* її не вздрить... вона свище страшним свистом опівночі. Тоді на свист до неї сходяться другі *гощиці* і дарують їй *пацьборку*, яку вона носить на хвості” (Михайло Городенко, “Смотрич – гора *смоків*” “Гуцулятко”, 2006, № 2-3).

Висновки. Розгляд особливостей функціонування діалектизмів у художній прозі видається актуальним, особливо у плані взаємодії мовного контексту з контекстом

емоційним та когнітивним. Незаперечним є і той факт, що діалектизми – це джерело збагачення літературної мови. Очевидним, однак, є і те, що надмірне вживання діалектної лексики не мотивується, з одного боку, вимогами, що висувуються сучасним засобом масової інформації, з іншого – психологічними потребами, запитами специфічної читацької (дитячої) аудиторії.

Список літератури

1. Гриценко П. Ю. Тексти як джерело дослідження українських говірок у Румунії // Павлюк М., Робчук Ф. Українські говори Румунії: діалектні тексти. – Едмонтон - Львів – П'ємонт – Горонто, 2003. – С. 12.
2. Гуйванюк, Руснак Н. Діалектний текст як лінгво-когнітивна одиниця // Українська мова – 2003. – № 2(7). – С. 102.
3. Животко А. П. Історія української преси. – К., 1999. – С. 233.
4. Мечковская Н. Б. Язык и религия. – М., 1998. – С. 36.
5. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко; За ред. О. Д. Пономарева. – К., 2001. – С. 76.
6. Шапир М. И. Язык быта/языки духовной культуры // Путь. – 1993 – № 3. – С. 120-138.

**Лешко У.О. ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ДИАЛЕКТИЗМОВ
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ХРИСТИАНСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ
НА СТРАНИЦАХ ДЕТСКИХ ЖУРНАЛОВ**

Сделан обзор особенностей функционирования диалектизмов в произведениях христианской тематики на страницах детских журналов, сосредоточено внимание на способах организации „языковой картины мира“.

Ключевые слова: диалектизмы, детская периодика, христианские акценты

**Leshko U.O. THE FUNCTION OF DIALECTS IN THE CHRISTIAN'S
WORKS OF CHILDREN PERIODICALS**

The article deals on the function of dialects in the Christian's works of children periodicals, methods of organization of the „language picture of the world“.

Key words: dialects, children periodicals, Christian accents

Поступила до редакції 07.02 2007 р.